

I.

REPRIVIRE ÎN ISTORIA BISERICEI ORTODOXE ROMÂNE SI SËRBESCI DIN AUSTRO-UNGARIA.

A. Biserica română.

1. Sub regii Ungariei. Biserica românească și-a luat începutul deodată cu colonizarea poporului român în Dacia. Urme invederate despre continuitatea existenței ei în părțile Ungariei se află în abundență sub regii Ungariei. Poporul magiar, după aședarea sa în țeră, se făcù mai întâiu cunoscut cu religiunea creștină dela poporul român, care se ținea de ritul oriental. Prințul magiar regent preste Ardeal, Gyula cel bătrân, a mers pela anul 948 la Constantinopole și a primit botezul dela patriarchul Teofilact; apoi la întorcerea sa acasă a adus cu sine de acolo pre ieromonachul Ieroteiu de episcop al Ardealului; de unde lămurit se vede că dinastia sa cu fica sa Șarolta, mama Sântului Stefan, primul rege al Ungariei, ca și locuitorii țerii se țineau de biserica orientală.

Ducele Ungariei Voicu, fiul Șaroltei, căsătorindu-se cu Gizela, principesa de Bavaria și sora împăratului german Henrich, carea ca catolică adusese cu sine și episcopi catolici la curtea Ungariei, prin influința acestora, trecù la biserica latină, sub numele de Stefan, primì dela papa Silvestru II. coróna regală și titlul de rege apostolic cu îndatorirea: a converti pre toți supușii sei la catholicism. Stefan, care pentru zelul desvoltat în favorul bisericii apusene, fù declarat de sânt, primind deobligămêntul: a aduce la ascultare de papa pe cumnatul seu Gyula cel tinër, pornì resbel în contra acestuia răpindu-i domnia preste Ardeal și ducându-l prisioneriu în Ungaria dimpreună cu doi fii ai lui (anul 1003); de aci încolo Ardealul se administrà ca provincie ungară.

Geiza I, precând era duce al Ardealului primii dela împăratul bizantin Michail Ducas coróna de rege ortodox al Ardealului, însă la anul 1095 ajungând rege al Ungariei, împreună coróna latină dela papa Silvestru II. dată regelui Stefan, cu coróna primită dela Michail Ducas, pe care sunt ilustrați sânti de ai bisericii orientale cu inscripțiuni grecesci și portretele lui Ducas și a lui Geiza. Cu această corónă se încoronază astăzi regii Ungariei.

Raportul intim, între Ungaria și statele ortodoxe, susținut prin desele căsătorii între dinastia ungară și dinastiile domnitore ortodoxe¹⁾, aduse cu sine, că sub dinastia Arpadiană biserica apusénă nu se putu consolida în Transilvania. Un avânt mai mare se dădu însă ei prin colonisarea Sasilor în Ardeal, și alte părți din Ungaria, ceea-ce stă în legătură cu expedițiunile cruciate. Aceste expedițiuni cruciate trăgând cu sine o mulțime nenumărată de ómeni lipsiți de pământuri, mai cu sémă din șesurile renane prea des împoporate, au lăsat în călătoria lor spre orient un șir de coloniști nemți prin Scepușul și Satmarul Ungariei superioare, precum și mai departe prin Selagiu, Dees, Bistrița, Rodna, Reghin, Mureș-Vasarhely, Cluș, Turda, Aiud, Alba-Iulia, apoi prin părțile meridionale ale Ardealului, pe Mureș, Târnave, Olt, începând dela Orăștia până la Baraoltul sēcuesc. Papii încuragiați de aceste succese trimiseră apoi cavaleri teutoni, se ocupe țera Bârsei, pe carea Andreiu II. li-o conferi cu privilegiile dela anul 1211 și anul 1222 și fundară mănăstirile dela Kerts în țera Blachilor de Făgăraș ș. a.

Între astfel de împregiurări Radu Negru Vodă, ducele Făgărașului și al Amnașului ridicându-se dela Făgăraș a trecut preste Carpați la Câmpulung și Argeș, și adnexându-și părțile oltene ale Basarabescilor a fundat principatul Vlachia, rezervându-și totodată și titlul de duce al Făgărașului și Amnașului, ce l'au purtat și succesorii sei până în seclul XVI. (1512) cu dreptul a conferi și moșiile boerinale.

---

¹⁾ Bela II. (1131—1141) a luat de soție pe Elena din Serbia, Bela III. (1173—1196) pe Ana Comnena din Bizanț; sora lui Andreiu II. (1205—1235), Margareta după Isac Angelos; Bela IV. cu Maria Lascaris (1244); fata lui Bela IV. după Asan din Bulgaria-Vlachia; feciorul lui Stefan V. Ladislau IV. a luat pe fata cumanului Cutean (1272—1290) ș. a.

Tot asemenea împrejurări și anumit persecuțiunile proselitice sub Ludovic I. au contribuit la emigrarea Marmaroșenilor, sub Dragoș preste Carpați, fundând acolo principatul Moldaviei, (1350).

Cumcă, atât Radu Negru la Făgăraș, cât și Bogdănescii în Marmația, au avut la curțile lor preoți și archiereii de ritul oriental afară de natura lucrului se vede apriat de acolo, că Radu Negru îndată după trecerea sa la Câmpulung a ridicat o mănăstire cu biserică imosantă démnă de biserică catedrală. Cu organisarea politică a noului stat se desvoltară și instituțiunile ierarchice, precum: transmutarea episcopiei din Severin la Rîmnic (1304), sub nume de Noul-Severin, înființarea episcopiei de Argeș și numirea cea veche a metropoliților din Têrgoviște de metropoliți ai Ungro-Vlachiei, adecă a Vlachelor din Vlachia și părțile ungare.

De altă parte, după trecerea Bogdanescilor în Moldova stabilindu-se Suceava de reședință a principilor domnitori, tot aci se înființă și metropolia, érá dintre boerii remași acasă în Marmația, Baliță Vodă și Dragu Meșterul fundară la anul 1391 mănăstirea Sântului Michail în diecesa Muncaciului subordinată metropolitului de Alba-Iulia, întărită și prin decretule regelui Mathia, la anul 1479 și a regelui Vladislau din anul 1491 și 1498.

Deși, după episcopul ortodox al Ardealului Ieroteiu adus din Constantinopole de principele Gyula cel bătrân, din cauza întunecimei evului mediu, nu se póte arăta un conspect neîntrerupt al arhierieilor din timpurile mai vechi, cari i-a avut biserica română ortodoxă din Ungaria și Ardeal, totuși din alte date, precum s'a văđut, rezultă cu deplină siguritate, că acea biserică a avut ierarchia sa organisată.

Cipariu după Clein — aduce pe basa unor diptichóne aflate prin archiva metropoliei de Alba-Iulia, acum parte arsă, parte prăpădită prin revoluțiunea din 1848, parte și înstrăinată, o listă de metropoliți ai Albei-Iulie, după cum urméză:

Ioan I. anul 1348, Nicefor 1366, Theofan 1376, Nicefor II. 1402, Dionisiu 1404, Nicolau I. 1426, Arsenie 1428, Euthimiu 1436, Ba-

siliu 1458, Nicolau II. 1459, Theodosiu 1470,¹⁾ Ioan II. 1506, Theoctist 1519, Gerasim 1521.

Sufragane metropoliei de Alba-Iulia după urmele istorice au fost următoarele episcopii: ²⁾

a) Beiușiu în Ungaria; ³⁾

b) Bistra în Ardeal; ⁴⁾

c) Făgărașiu în titlul metrop. Varlaam; ⁵⁾

d) Feleac lângă Cluș; ⁶⁾

e) Galați lângă Olt; ⁷⁾

f) Geógiu de sus; ⁸⁾

g) Marmaroșiu ⁹⁾;

h) Mureșiana (la Cinade), unde S. Stefan bătând pe Aptum botezat la Vidin, pune în mănăstirea grecască de episcop pe S. Gerard pela anul 1035; ¹⁰⁾

i) Oradea mare; ¹¹⁾

k) Satmar;

l) Silvaș; ¹²⁾

m) Vadu; ¹³⁾

n) Episcopia Timișorei și Lipovei;

o) Episcopia Caransebeșului și Vêrșeșului;

p) Jenopolea, ce se numia și metropolie;

q) Cumania; ¹⁴⁾

¹⁾ Pe Ioanichiu pomenit în diploma lui Mathia, regele Ungariei, dela a. 1479 nu-l numesce.

²⁾ Veđi Cipariu: acte și fragmente 1855 și Șaguna: Istoria bis. 1860.

³⁾ Amintit în cartea lui Inocențiu III. din anul 1205, P. II. pag. 40.

⁴⁾ În diploma metropolitului Stefan din an. 1651.

⁵⁾ În Euchol. a. 1689 și în diploma dată lui Daniil veđi Documente pentru limbă și istorie de Dr. Ilarión Pușcariu. Tom I. pag. 202.

⁶⁾ Poëmation pag. 96.

⁷⁾ Veđi Klein Diction. 1469.

⁸⁾ Diploma Isabelei din a. 1557, Benkő Milcov II. pag. 145.

⁹⁾ În Euchologion an. 1689 și în diploma citată de Pray p. 409.

¹⁰⁾ Veđi și Istoria lui Velia Tincu, Pray I. pag. 290.

¹¹⁾ Cazania din Brașov din 1591, Dalteria lui Genadiu din a. 1628, Velia Tincu.

¹²⁾ Euchologion de an. 1689.

¹³⁾ Diploma lui Simeon Stefan la Pray, p. 409.

¹⁴⁾ Din diploma lui Ioan Hunyadi din an. 1456 (v. Die Abst. der Romänen, pag. 220) se constată esistența vlădicei Ioan de Kapha, episcop al Valachilor în părțile Solymus, Deva, Hunyad. Cipariu (în Acte p. XVI.) amintesc de un episcop Mateiu al Sebeșului, pe carele Ioan de Hunyad cercă a-l uni cu biserica catolică.

Afară de mănăstirile de pela susnumitele episcopii, se mai amintesc, în istoria bisericească a lui Șaguna, mănăstirea Deda lângă Sasreghin, Prislopul lângă Hațeg, Plosca lângă Hunedóra, Samoșfalău lângă Cluș, mănăstirile din țera Oltului la Berivoii-mari, Sebeș, Șercăița, Șinca, Perșani, Veneția, Comana, mai departe pe Olt în jos: mănăstirea Sâmbetei, Porumbac, Scorei și alte multe asemenea, pe sub pôlele Carpaților dela Turnul-roșu până la Vulcan și prin Banat până la Orșova; următoarele mănăstiri de prin Banat: Grediște, Varadia, Morava, Partoșiu, Ciclova, Remetea, Lipova, Hodoș, Clitura, Carasiu, Plavicevița, Monostor, Midici, S. Georgiu etc. ¹⁾

Sub regii apostolici ai Ungariei până la căderea dela Mohaci se vede a fi predomnit intențiunea de a catolisa, érá nu de a sterge cu totul aceste mănăstiri multe românesci, căroră numai după unire li s'a dat lovitura de mórte. Restul l'au luat Sêrbii. Décă regii Ungariei, din casa Arpadiană, stînsă în ramul masculin cu Andreiu III la anul 1301, s'a mărginit a-și împlini misiunea lor apostolică mai cu sémă între marginile regatului său, apoi regii, cari au urmat pe linia feminină mai întâiu din casa catolică Anjou din Sicilia, Carol I (1307—1342) și Ludovic I numit cel Mare (1342—1382), au fost mai cu sémă aceia, cari mai puțin dedați cu „populațiunea șismatică“, în zelul lor de mari catolici aduși din Italia, nu s'au mulțumit cu convertirile de acasă, ci s'au văđut îndemnați de a atăca și pe locuitorii din principatele române, bulgare și sêrbe, ce se aflau în prima creare a independenței lor.

După ce Michaiu Basaraba refusă provocarea papei Ioan XXII din 1327 de a primí pe călugării Dominicani pentru propagarea catolicismului și estirparea șismaticilor, Carol Robert, regele Ungariei, la instigarea papei întră pe neasceptate în Valachia cu putere armată (1330), carea însê strîmtorată între munți fú nimicită de Români, încât regele Carol de abia scăpă cu fuga în haine schimbate. Papa revoltat de acest desastru, provocă (1334) pre credincioșii sei din Ungaria, de a se scula cu toții asupra șisma-

---

¹⁾ Velia Tincu, Istoria biser., Sibiiu, 1865.

ticilor, promițându-le iertare de păcate tuturor celor ce ar căde morți séu vulnerați în bătaie, și puse la dispozițiunea regelui o tertialitate din dișmele preoțesci spre scopul acela.

Tot în sensul acesta urmă și papa Clemente VI (1351) cu următorii lui Carol Robert, regele Ludovic I, trimițându-i pe călugării minoriți, ca să-i introducă cu puterea în țerile române, spre a-i converti (pe Olachi-români), restaurând și episcopia Milcovului, ér la anul 1370 Urban V provocă pe Vlad al Valachiei și pe Latzeu al Moldaviei ¹⁾ la unire cu Roma, însă fără succes, pentru-că apropiindu-se tot mai tare invasiunea turcésă, acum și regii Ungariei aveau mai mult lipsă de alianța cu principii români, decât de propagarea unirei cu Roma.

După căderea alianței creștine față de Turci la Nicopole (1396) principii români din Valachia și Moldavia preferau de a intra în legătură cu Turcii, decât a căde sub hegemonia periculósă a regilor apostolici.

Papismul catolic în urma estorsiunilor de bani pentru purtarea expedițiunilor cruciate și pentru forțările proselitistice din Orient, ajungând până la odiósa vênđare de indulgențe, într'atâta devalvase acum, încât sîmburele obstrucțiunei interne începù a germina chiar în inima sa, provocând înfricoșata reacțiune a reformațiunei. Decadența bisericeii catolice, avù influență mare și asupra corupțiunei aristocrației, carea apăsa acum pe servienții sei până la sudóre de sânge și cu tóte, că mai multe decrete regale opresc pe catolici de a lua disme dela șismatici, episcopul catolic din Ardeal, Georgiu Lepeș, în legătura cu fratele seu Lorand Lipes, vice-voivodul Ardealului, — cum se đice — în urma autorisării regelui Sigismund din a. 1436 silesc pe țerani, a relua dismele în bani grei, pentru cari acestia resculându-se au provocat uniunea celor trei națiuni ale Ardealului a nobililor, Sécuilor și Sașilor în contra țeranilor, ér' apăsările aristocratice provocară revoluțiunea

---

¹⁾ Latzeu în speranță, că papa va admite divorțiul de dómna sa, promite trecerea la catolicism și concede înființarea unei episcopii catolice în Seret și rumperea de episcopul grecesc din Haliz de care se ținea, dar nesuceđându-i divorțiul, se întórece éră la ritul oriental, de aceea și episcopia Seretului apune după restabilirea episcopiei de Milcov în anul 1371.

țeranilor din Ungaria sub conducerea șecuiului Dozsa, carea slăbi puterea Ungariei într'atâta, încât acesta trebui să cadă la Mohaci (1526) un seclu și jumătate sub domnia turcască.

2. Sub principii calvini. Reformațiunea. Aspirațiunile pontificilor romani ca preinși locoțiitori ai lui Christos, de a supune stăpânirii lor tótă lumea, de a suprematiza chiar și capetele încoronate, de a teroriza popórele prin incușițiuni, prin anateme, prin osândiri la mórte, de a-și aduna comori lumesci chiar și cu vinderea de cele sfinte, paralel cu o vieță necorectă ce se înrădăcinase nu numai în curie, dar și în nenumăratele mănăstiri, au adus biserica la decădintă, la o rupere de disciplină și la o stricăciune a moralității, față de care a trebuit să se ridice reacțiunea și rezistența cea mai inverșunată prin pornirile reformatorice.

Din doctrinele reformatorice au rezultat confesiunile Lutheranilor prin țerile germane din nord, ale Calvinilor prin țerile latine, ale Anglicanilor prin Britania, cele sociniane prin țerile de jos, prin Polonia, până și prin Ardeal, și alte multe secte ale acelora.

Așa ierarchia latină în loc se se lătescă preste lumea întrégă, perdù mai jumătate din Europa occidentală, și prin persistința sa în direcțiunea apucată provocă resbelul cel înfricoșat de 30 de ani, ce după sacrificarea vieților a sute de mii luptători se termină prin pacea vestfalică din anul 1648, în carea îndreptățirea de esistență a bisericilor protestante fù și formal recunoscută.

Mișcările reformatorice se lățiră curênd și preste Ungaria și Transilvania. Neguțătorii sași din Scepus și din Ardeal, cari cercetau tégurile din Lipsca și studenții lor de pe la universitățile germane, curênd au adus cu sine acasă nu numai ideile, ci și scriptele lui Luther. Sașii ardeleni în lupta seculară cu episcopatul catolic pentru decime și alte imposite necruțătóre, și adăpați în progresul civilizațiunei produs mai cu sémă în urma invențiunii tipografiei, adoptară cu toții ideile reformatorice, goniră pre călugării și pre preoții catolici, reținură pre cei ce se alăturară nouelor reforme, secularisară decimele și averile călugăresci, dotară pre păstorii bisericesci, acum căsătoriți, amésurat trebuințelor și după multe lupte cu persecuțiunile venite mai cu sémă din partea primatelui

din Strigon, în fine la an. 1545 adunându-se în sinodul din Mediaș, aci se constituiră în biserică autonomă și se organizară amăsurat învățăturilor lutherane. Ei aduseră cu sine din Germania recuise tipografice, mai întâiu Honterus (1533) la Brașov, apoi Pempfinger la Sibiiu, la Orăștie etc. unde pentru propagarea doctrinei lor se tipăriră mai întâiu cărțile testamentului nou și vechiu, atât în limba germână, cât și în cea română¹⁾ ceea-ce a și dat primul impuls pentru desvoltarea bisericilor naționale.

Tot între asemenea împrejurări se lățiră doctrinele lui Luther și între Sașii din Scepus și în Ungaria superiôră, la cari alăturându-se și unii dinasti malconțeni cu partida catolică a Ferdinandiștilor precum Thurzo, Petrovici, Pereny, Dragfy ș. a. secta lui Luther se lăți și între Slovaci din Ungaria superiôră.

De aci încolo doctrinele reformatrice se strecurară și în Ardeal și în părțile ungare adnece, cari sub principii indigeni tindeau la emanciparea și independența țerei rupte de dominațiunea habsburgică chiar și cu jertfa de a fi supuse suveranității turcesci, unde elementele reformațiunii din Ungaria persecutate de catolicism aflând refugiu, înmulțiră populațiunea reformată a Ardealului.

Aici într'acea prevalând mai cu sémă între magiari doctrinele lui Calvin, acestia la anul 1564 se separară de Lutherani, constituind biserica calvină, ér după-ce socianistului Blandrata, medic în curtea lui Zapolya, îi succese a câștiga partisans, aceștia în anul 1570 se desbinară de Calvinii, și se constituiră în biserica lor independentă, numită unitară.

Așa cele trei națiuni recepte din Ardeal prin articlii de lege din anii 1572—3 și alte multe, ce au mai urmat înarticulară în legile țerii și religiunile lor cele patru, adecă: calvină, lutherană, catolică și unitară, (Aprob. C. I. 1—3), cari după multe lupte se asigurară și prin păcile internaționale din Viena 1606, Nikolsburg 1621, Lintz 1645 și în fine în pacea dela Satmar din anul 1711.

---

¹⁾ Învățătura creștină în Sibiiu 1546, Psaltiria 1562, Evangelia și Pravila etc. 1580 în Brașov etc. cărțile lui Moise în Orăștie 1581 etc. (Veți Cipariu analecte pag. XIX). Senatul din Brașov 1559 a pus să se traducă în limba română catichismul lui Luther, calindare etc. (Barițiu în catichismul cal. pag. 96).

Dar cu toate principiile cele liberali, cu cari se mândria reformațiunea și voia a cuceri totă lumea creștină pentru sine și cu totă înarticularea în legile patriei a celor patru confesiuni recepte, moralitatea reformațiunei cuceritoare îndată la început se compromită prin persecuțiunea mai întâiu a bisericii catolice, a cărei episcopat din Alba-Iulia în anul 1556 se cassă numai pentru-că episcopul de atunci Bornemissa n'a vrut să trecă în partea Isabelei, confiscându-se bunurile episcopale în favórea físcului, precând de altă parte principii reformați dotară institutele lor bisericesci și școlare cu moșii și alte averi în abundență.

Décă catolicii în Ardeal, cari se bucurau încă de o aristocrație și burgeósie puternică au fost călcați de șovinismul reformațiunei, apoi ce se mai đicem noi de Români, cari prin liga celor trei națiuni recepte erau suferiți numai usque ad beneplacitum regnicolarum?

Doctrinile reformațiunei, stând în directă opozițiune cu dogmele atât ale catolicilor cât și ale ortodoxilor orientali, nu aveau loc laolaltă, după cum nu au loc apa cu focul; de aceea după cum voiau mai înainte papii a estermina pe toți șismaticii și necredincioșii, așa reformații voiau acum a se ridica preste bisericile ecumenice atât apusene cât și orientale.

Pela începutul reformațiunei principii indigeni ai Ardealului ocupați fiind cu luptele de independență față de aspirațiunile habsburgice și cu invasiunile turcesci, ce cuprindeau tot mai mult teren, apoi chiar și cu aplanarea diferințelor interne între deosebitele secte ale reformațiunii, au lăsat și mai încolo pe Români, să persiste în starea lor și în condițiunile politice în cari s'au aflat. Totuși acești domnitori având trebuință de brațele luptătoare ale Românilor au suferit existența metropoliei române, așa că numai după rumperea Ardealului de Ungaria avem o listă mai completă de metropoliți români, pe când din timpurile mai vechi numele metropoliților nostri apar numai sporadic.

Sub Zapolya-esci anume sub Ioan Zapolya mai înainte voevod al Ardealului (1511) apoi și ca rege încoronat al Ungariei (1526—40), sub văduva sa Isabela, fica regelui Sigismund din Polonia (1540—59) și în fine sub fiul acestora Ioan Sigismund Zapolya (1559—1571)

stăpânirea Ardealului cu părțile ungare adnexe, între luptele cele multe cu dinastia Habsburgilor, la cari au încurs cu influință esențială între alți factori și unii bărbați de origine română, cum au fost: Mailat, Balassa, Petroviciu, Dobo, Kendi, Geczi, Bekes și alții, trecuți mai întâiu la catolicism, apoi la lutherani și calvini, până și la unitari, d'abia s'au regulat discordiile între nouăle secte de reformațiune, cari în dieta din anul 1563 fură recunoscute și de stat. De biserica ortodoxă română din acest period n'avem alte urme positive, decât diploma Isabelei din anul 1557, prin care se confirmă Cristofor episcopul în mănăstirea Fel-Diod, cu îndreptățirea de a folosi toate venitele și beneficiile, ce le-a avut acel episcopat din vechime, și cu îndatorirea de a mărturisi legea grecescă, în carea să învețe pe credincioșii sei, ér pe acestia să-țină în ascultare și disciplinare cuviincioasă.

După Zapolya-esci au urmat în stăpânirea Ardealului dinastia Bathoriescilor de Somlyo.

În urma morții debilului Ioan Sigismund Zapolya (1571) fû ales de principe al Ardealului Stefan Bathori în contra lui Bekes (chinez român din Caransebeș) protegiat de Maximilian. — Stefan Bathori, însé avênd de socie pe Ana, fîca regelui Sigismund din Polonia fû ales de rege al Poloniei (1583) lăsând de locțiitoriu în voivodatul Ardealului pe fratele seu Cristofor Bathori. După mórtea acestuia (1581) fiul seu Sigismund Bathori urmà ca principe al Ardealului, carele resignând la anul 1599 substitui pe vèrul seu cardinalul Andreiu Bathori; acesta avênd cu Michaiu Voda Vitézul bătaia la Șelimbër lângă Sibiiu, fugind fû omorît în munții secuesci și Ardealul deveni în stăpânirea lui Michaiu Vitézul, până ce fû și el omorît de Basta generalul lui Rudolf la Turda (1601) după care reîntorcându-se Sigismund Bathori a treia oră reocupà Ardealul (1615); dar ardelenii clătinând aci spre Austria, aci spre Turci, între aceste lupte aleseră de principe mai întâi pe Moise Szekelyi (1603), apoi pe Stefan Bocskai (1605) și în fine pe Sigismund Rakoczy (1607), după care interval domnia Ardealului deveni pe Gabriel Bathori (1608) carele însé pentru tirănia sa fû ucis la Oradea-mare (1613), ca ultimul din familia Bathori de Somlyo.

Reformațiunea a cărei sămânță se puse sub era Zapolya-escilor, prinse rădăcini afunde în periodul Bathoriescilor catolici, încât acum referințele ei se putură regula definitiv și prin legile patriei.

Națiunile domnitore ale Ardealului, între cari se lățise reformațiunea, adecă nobilii (la cari numerau și nobilii români), Secuui și Sașii (la cari trebuiau a fi numerați și Români liberi între ei), unite prin contractele lor încă din anii 1437, 1459 etc. în contra poporului supus (între cari prelângă Români sunt numerați și Ungurii, Secuui și Sașii jobăgiți) susținând acésta stare politică mai departe și sub reformațiune prin pactele lor din anii 1613, 1630, 1649 etc. (reasumate în Aprob. Constit. III) pe basa acelora regulară și afacerile lor religionare, anume prin mai mulți articli de lege din anii 1572—1630 etc. recunoscând ca religiuni recepte pe lângă cea veche catolică și pe cea reformată calvină, lutherană și unitară.

Precând așadar staturile ardelene regulară referințele lor interne în privința religiunilor lor, nu putură ignora existența Românilor din patrie și îndeosebi a religiunei lor ortodoxe, ci au fost constrînse a face óre-cari dispozițiuni legale și în privința lor.

Încă dela începutul reformațiunii mulți nobili și optimați români trecură la acésta sectă, dar pretindeau ca cultul divin să se țină în limba lor maternă română, și bisericile ortodoxe, la cari figurau ei ca patroni, să li-se predea lor pentru cultul reformat, și chiar vlădica Românilor să trecă la dispozițiunea lor. De aci negreșit au trebuit să se naseă conflicte între ei și poporul remas în vechia credință.

De aceea încă sub debilul Sigismund Zapolya în dieta din anul 1566 se hotări, ca cuvântul lui Dumneșeu să se predice liber și să se caute a se elimina obiceiurile superstițioase mai cu sémă la popor, unde preoții necunoscători trag poporul necult în prăpastie. Dieta din anul 1568 dă libertate predicătorilor reformați de a propaga evangeliul ori și unde, și decă primesce poporul — bine, de unde nu, să nu fie silit.

În dieta din anul 1577 sub Cristofor Bathori, se hotăresce, ca deóre-ce mulți dintre Români au părăsit legea grecescă, și acum

ascultă cuvântul lui Dumnezeu în limba lor română, să-și pótă alege superintendent din mijlocul lor, la din contră în dieta din 1579 se statorcesce și aceea ca preoții români remași încă în ritul grecesc, încă să-și pótă alege pe vlădica lor liber. Acest drept electoral se întăresce și sub Sigismund Bathori în dieta din anul 1588, însă cu restricțiune, ca visitațiunile lor canonice pe moșiile boerilor să le facă cu consensul acestora și cu știrea autorităților politice.

La a. 1600 (sub Michaiu Vitézul) preoții români se scutesc de serviciile jobăgești și li se interdică căsătoria a doua.

Deși după căderea lui Michaiu Vitézul, staturile ațitate de domnia unui valach ca Michaiu Vitézul, luară óre-cari măsuri restrictive în contra invasiunilor de preoți, și călugări din România, totuși Gabriel Bathori la a. 1609 demandă, ca preoți valachi să fie și mai departe scutiți de ori-ce robote feudali și cu consensul vlădicilor să aibă și dreptul de liberă migrare. Acest decret se confirmă și în dietele din a. 1614 și 1615 sub Bethlen.

În periodul Bathoriescilor aflăm urma următorilor metropoliți, după Cipariu: Genadiu (1580), Ioan de Prislop (1595 și 1599) și Theoctist (1605—9), érá după diptic: Genadie I. (1562—1585), Ioan III. († 1602) Iosif I. († 1613).

După ultimul Bathori (Gabriel) la a. 1613 a urmat ca principe al Ardealului Gabriel Bethlen până la a. † 1629, apoi soția sa Catarina de Brandenburg (1630) și Ștefan Bethlen (1631).

Gabriel Bethlen de Iktar, un bărbat precât de harnic pe atât și drept și uman, pe lângă apărarea bisericii sale reformate chiar și în resbelul religionariu de 30 ani, și pe lângă fundarea colegiului reformat de sciințe în Alba-Iulia (astăzi în Aiud) s'a îngrijit și pentru luminarea poporului prin traducerea bibliei și în limba română, și a confirmat diploma antecesorului seu în privința eliberării preoților români de impositale feudali prin art. dietelor din a. 1614 și 1615, érá la a. 1624 înfrână lăcomia feudalilor de a pretinde dela preoți decima chiar și dela cei-ce trecuseră la reformațiune.

Pe timpul Bethlenescilor (1613—1631) întimpinăm urma următorilor mitropoliți români, după Cipariu: Dositeiu (1627) și Genadiu

II. Georgiu Bradi, (1628—1640), ér după diptic: Daniil (1618), Sava I. (1618—1625), Genadiu II. (1627—1639).

Dela Dositeiu avem o instrucțiune cătră preoți, prin care tinde de a introduce o disciplină și delăturarea abuzurilor în privința înmulțirii sărbătorilor.

După Bethlenesci urmază domnia Rakoczyescilor, anume: Georgiu Rakoczy I. (1631—1648), Georgiu Rakoczy II, după a cărui resignare în a. 1657 urmară iute după olaltă Francisc Redei (1658), Acaciu Barcsai și 1661 Ioan Kemenyi, carele însă încă în acest an trebuî să lase locul lui M. Apaffy. Georgiu Rakoczy I. deși în afară ocupat cu resbelul religionar de 30 ani, și în cele interne influințat prin șovinismul bisericanelor reformați totuși la anul 1638 confirmă diploma lui Gabriel Bathori din anul 1609 despre scutirea preoților români de jobăgie, fundă tipografie română în Alba-Iulia, pregătită încă de G. Bethlen, unde se tipăriră în limba română Evangelia și Cazania, 1641,¹⁾ noul testament 1648 și catechismul calvinesc, edit. I. 1642 și edit. II. 1656. El după delăturarea metropolitului Ioreste (1641—1643) și instituirea prin alegere liberă a metropolitului Stefan Pop al lui Simion (Simionovici 1643—1651) în instrucțiunea dată acestuia între altele pretinde, ca delăturând limba slavă neînțeleasă, să introducă în biserică limba română, cea-ce acesta și îndeplinî, tipărind între altele testamentul nou în limba română, 1648.

Rákoczy I. a legat de confirmarea metropolitului Stefan în a. 1643 o instrucțiune de 15 puncte, între cari unele și favoritoare pentru Români, precum de a introduce limba română în biserică, de a ține în tot anul sinod, de a institui protopopi prin alegere, de a face visitațiuni canonice ; altele mai multe disciplinare, precum de a se face trei vestiri la căsătoria, de a nu funcționa la cei de alte confesiuni și de a nu oprî trecerile la calvini, de a se mul-

---

¹⁾ Acésta Cazanie se mai află astăzi în două esemplare cunoscute până acum: unul la Blajiu în biblioteca remasă după fericitul Cipariu și altul în biblioteca arhiepiscopiei din Sibiu. Precum se vede din prefața cărții pregătirea pentru tipărirea ei s'a făcut de „Archimetropolitul Genadie, care cu spesele sale au angajat pe „dascălul popa Dobre, care „au venit din țera românească de au făcut tipariu aicea în Ardeal“. Murind însă Genadie următorul seu Archimetropolitul Iorist au terminat tipărirea ei la a. 1641.

țumî cu tacsă de 1 fl. dela fiecare preot, de a contribui la cămara principelui obicinuitele 30 de piei de șder, și să fie credincioși domnitoriului, însă între aceste 15 puncte s'au intercalat și astfeliu de dispozițiuni, cari taie în credința și în autonomia bisericei orientale, precum impunerea catehismului calvinesc, restrîngerii rituale la botez, la cuminecătură și la îngropăciuni, la cultul crucei și a icónelor, și în fine punerea metropolitului, a sinodului și consistoriului sub suprainspecțiunea superintendentului calvin. Cu tóte aceste presiuni biserica română prin înțelepciunea metropoliților Stefan, Sava și celor-ce au mai urmat, păstrând cele bune și ferindu-se de cele dăunóse, s'a susținut și mai departe.

În diploma lui G. Rakoczy din a. 1643, prin care se confirmă alegerea lui Stefan Simionovici în vlădică de ritul valach din Ardeal, se scot de sub imediata jurisdicțiune a lui: bisericile din Alămor, Orăștia, Hațeg, Hunyad, Ilieni, Criș și cele trei protopopiate ale țerii Făgărașului. Însă acésta excepțiune se vede a se fi făcut după o informațiune falsă, ca și când toți boerii și nobilii de pe acolo ar fi trecut la reformațiune. Din cauza rezistenței poporului neputendu-se pune în pracsă, curênd s'a și abrogat, cea-ce se vede din denumirea lui Daniil de episcop ortodocs al țerii Oltului la a. 1662 pe timpul metropolitului Sava (1656—1680) carele în confirmaționalele sale din a. 1656, n'a mai primit instrucțiunea lui Stefan, și nici nu i-se mai excepționează de sub jurisdicțiunea sa numitele localități. În diploma confirmării lui Iosif Budai (1680) se excepționează numai districtul Făgărașului, celelalte nu (veđi Cipariu: Acte p. 62).

Sub Georgiu Rakoczy II. (1648—1657) avem de a însemna confirmarea dela a. 1658 a diplomei din 1609 a lui Gabriel Bathori despre scutirea preoților români de jobăgie, apoi codificarea legilor „aprobatele“ dela a. 1640 până 1653. În codicile acesta cu privire la Români aflăm între altele în partea I. tit. 8 art. 1--6 următórea lege principală:

Deși (noha) națiunea română în patria acésta nu s'a numărat nici între staturi, și nici religiunea lor nu e dintre cele recepte, totuși (mindazonáltal) pentru binele țerei (propter emolumentum

regni) până vor fi suferiți (miglen patialtatnak) au să se țină de următoarele:

Pe episcopul să și-l alégă prin preoții lor și să-l confirme domnitoriul;

să-și administreze bisericile după usul lor, dar să nu se amestece în trebile altor confesiuni;

preoții veniți din alte țeri să-și justifice cualificațiunea;

să se reguleze beneficiile și indatoririle preoților;

copiii preoților, decât nu sunt preoți, să se reducă la starea condițiunei lor — nobil séu jobagi;

preoții cari calcă dispozițiunile legale să se pedepsască;

să nu împedece pe cei de alte confesiuni, dela muncă în sărbătorile românesce etc.

Legea amintită purcede dela o premisă nefavoritoare (noha), ca totuși (mindazonáltal) să vină la conclusiuni mai blânde. Ea constată că națiunea și religiunea română, n'a fost încă receptă, dar cu toate acestea i-se recunósce óre-cari drepturi, și anume dreptul de a-și alege liber capul bisericesc și de a-și administra biserica dupa usul vechiu, după canónele sale în presuposițiune, că nu va abusa de acest drept. Asta în tot cazul e un progres mai spre bine față cu conspirațiunea dela a. 1437, pe carea nici n'a fost făcut'o reformațiunea, ci pe care ea o a eredit dela catolicism.

Rakoczy II. confirmă de metropolit al Românilor de legea grecésă pe Sava¹⁾ Brancovici (1656—1680), carele esoperà dela

¹⁾ În privința metropoliților cu numele Sava, istoria încă nu e limpedită. Dipticul pune pe Sava I. la a. 1618—1625 cea-ce amintesece și Hintz, carele pune pe Sava I. înainte de Genadie (1628); mai încolo dipticul pune pe Sava II la a. 1660—1675, pe carele însă Cipariu și cei ce-l urmăză îl numese Sava I. Brancovici, ér despre Sava II. Vestemian dipticul tace. N. Tincu Velea (ist. bis. pag. 51—54) serie că Sava Brancovici metropolit va fi fost titular dela Sârbi la Ienopolea, de frica Turcilor ar fi fugit la metropolitul Daniil la Alba-Iulia, după a cărui mórte la a. 1618 a remas în scaun sub nume de Sava I. După mórtea acestuia consângénul seu Simion Brancovici protopop în Ienopolea fù ales de metropolit în Alba-Iulia sub numele de Sava II Brancovici (1656—1676). După toate acestea Sava Vestemianul ar deveni Sava III; mai vine în combinare și Sava episcopul Bistrei (1651) carele încă a putut administra metropolia în vacanță.

Dar nici episcopia séu metropolia (cum dicee Velea Tincu) dela Ienopolea încă nu e limpedită pentru-că afară de Ienopolea acum Borosjenő, mai esistă o Ienopolea în ținutul dintre Timișóra și Dunăre, preste care erau episcopi cei din Timișóra. — (veđi Schwicker).

Acațius Barcsai (1659) și dela M. Apaffy (1663 și 1673, 1674, 1676) scutirea clerului român de decime, și la a. 1657 ținând sobor a hotărît, ca „cuvântul lui D-șeu să se vestescă în limba noastră rumânescă, care ne-am născut, și popii cari nu se nevoesc cu românie ci tot cu sêrbie, unii ca aceia să se oprêscă din popie“¹⁾.

Domnia principilor indigeni ai Ardealului se încheie cu Apafyescii. Michail Apaffy I. (1661—1690) cu diploma sa din anul 1669 reasumând decretul lui Sig. Rakoczy din anul 1608 și ale lui Georgiu Rakoczy din anul 1643, în privința alegerii libere de metropolit român, și de unele scutiri ale clerului, prelângă cele 15 puncte de condițiuni mai adaugă și el patru, adecă: 1) de a se institui școle românesce, 2) de a restaura tipografia română în Alba-Iulia, 3) de a scote limba sêrbescă din biserică și a introduce pe cea română și 4) de a se ținê sinode anuale sub suprainspectiunea superintendentului calvin. El continuă codificarea legilor patriei dela anul 1654 până la anul 1668, cari însê în privința Românilor nu cuprind altceva decât corolarie la aprobatele constituțiuni mai sus indigitate (P. I. tit. I. art. 9 și 10).

Pe timpul domniei lui Apaffy I. a fost metropolit Sava Brancovici mai sus amintit confirmat încă de G. Rakoczy II. în 28 Decembrie 1656, carele și-a continuat funcțiunea și sub Apaffy I. până la 2 Iuliu 1680 când fù destituit prin sinod, după aceea maltratat și răpit de averi. După el urmă ca metropolit Iosif Budai (1680—1682), Joasaf (1682), Sava II. Vestemianu (1686) și Varlaam II. (1687—1690).

După mórtea lui Apaffy I. a urmat fiul seu Apaffy II., carele însê după ocuparea Ardealului prin Leopold I. figură numai cu numele, până ce în urma păcii dela Carloviț 1699, resignă în favórea casei habsburgice.

Sub Apaffy II. metropoliți au fost: Teofil Seremi, (1692—1697), sub care se începù, apoi Atanasiu (1698) sub care se îndeplinî unirea cu biserica catolică.²⁾

---

¹⁾ Cipariu Acte pag. 148—150.

²⁾ Până aci m'am folosit de Istoria bisericească română, manuscris de Ioan Cav. de Pușcariu. Nota autorului.

3. Sub casa habsburgică. Unirea. După venirea Ardealului sub domnia casei habsburgice, încetând regimul netolerant al principilor calvinesci, sörtea Românilor avea să se îmbunătățescă, decât deodată cu schimbarea regimului țării, nu s'ar fi pus din partea propagandei papiste o cursă nouă pentru Români. Abia începù biserica romano-catolică, sub noul regim austriac, a se reculege de lovitura apröpe mortală, ce i-o dădu-se reformatiunea în Transilvania și Iesuiții porniră machinațiunile lor pentru a trage pe Români la unire cu scaunul papal. Dorința spre acésta Români nici când nu o au simțit, căci ei dela începutul bisericii lor se ținuseră totdeauna de patriarchia Constantinopolei și de metropolia lor din Alba-Iulia; a avut însă trebuință biserica romano-catolicilor de unirea Românilor cu Roma, pentru ca să se întărescă în Transilvania, scăpätată fiind până apröpe de stingere prin reformatiune; a avut lipsă de unirea Românilor și regimul cel nou, cu caracter religionar romano-catolic, pentru ca prin sporirea și întărirea bisericii romano-catolice să se întărescă totodată în Transilvania partida dinastiei nouë, carea era cea catolică.

Fiind convertirea Românilor la unire un lucru greu, din cauză că acestia au avut totdeauna o aversiune cătră institutiunile bisericii apusene, ambii factori, regimul și Iesuiții, porniră acțiunea unirii între Români. Sciind acești factori, că punctul cel mai simțitoriu pentru Români, era starea asuprită a bisericii și mai ales pozițiunea umilită și scăpätată a preoțimei lor, promiseră în schimb Românilor, decât se vor uní, drepturi bisericesci egale cu biserica apusénă, și în deosebi preoțimei îmbunătățirea stărei ei materiale. Fînd-că interesul cel mai mare dela unire 'l avea clerul, așa fú cu putință a căștiga mai întâiu pentru unire pe metropolitul Teofil și apoi pe Atanasie, carele cu o parte a protopopilor și a celeilalte preoțimi, în adunări bisericesci mai mult silite, decretară unirea Românilor, —despre care poporul de altă parte nu voia să știe. Cu tóte că condițiunile de unire în formă se prezentară a fi numai patru puncte de natură dogmatică, și adecă: Purcederea Duchului sânt și dela Fiiul, focul curățitoriu, folosirea pânei nedospite în cuminecătură și primatul papal, ba după descoperirile mai nouë în actul

original de unire, nici aceste puncte nu se cuprind; totuși unirea numai în parte și succesive prin multe feliuri de mijlăce și uneltiri s'a introdus în sînul poporului român, lăsând după sine urme triste și dureroase prin desbinarea poporului în două tabere opuse.

Biserica ortodoxă română din Transilvania și preste tot din Ungaria, fără îndoială a suferit mult sub regii Ungariei, din partea bisericii apusene, care dispunând și de puterea lumescă, stăruia la totala suprimare și nimicire a aceleia. Tot așa a pățimit biserica ortodoxă română din acele părți din partea propagandei calvine sub domnirea principilor calvinesci din Transilvania. Însă nici una din suferințele indicate n'a avut așa grave și păgubitoare urmări pentru Români, și în special pentru biserica lor ortodoxă străbună, precum a avut actul unirei unei părți a Românilor cu biserica apusénă, întemplată la încheerea secolului al XVII. Nu intră în cadrul acestei scrieri numărarea tuturor relelor, ce au urmat pentru Români din actul unirei. Unul din aceste rele cu urmările sale distrugătoare pentru popor și cultivarea lui a întrecut pe toate celelalte. Lipsirea Românilor de ierarhia lor vechiă și istorică avea de scop nu mai puțin, decât stingerea bisericii ortodoxe, numită de dușmanii ei biserică „șismatică“ și absorbirea ei în biserica apusénă. Metropolitul Atanasie trecînd la unire la anul 1700 cu o parte a clerului și puțin popor, pentru câștigarea unor favoruri materiale, a fost redus la poziția unui simplu episcop, perdînd și titlul unui metropolit al Românilor, ér Românilor, cari pe lângă toate silniciile din afară de a îmbrățișa unirea, au rămas totuși statornici în religiunea strămoșescă, nu li s'a mai conces a avé metropolit, fiind ei lipsiți preste tot de arhierul lor, care se îngrijescă de biserici și se sântescă preoți. Acésta stare tristă pentru biserica ortodoxă română din Transilvania a durat, spre durerea credincioșilor ei timp de 83 ani. Scopul, pentru care atâta timp s'a lăsat o turmă cuvîntătoare fără păstorul ei sufletesc, este evident. Organele statului, cari erau aservite intereselor proselitistice ale bisericii apusene, vędînd statornicia Românilor în religiunea lor strămoșescă, și-au luat refugiul la un mijloc, care în privința ne-toleranței religioare a întrecut toate legile patriei de mai 'nainte asupritore pentru Români, lipsind biserica ortodoxă de arhieru.

În timpul îndelungat de vacanță al scaunului arhieresc, Români ortodocși pre lângă toate presiunile și persecuțiunile, ce aveau să le întâmpine, tot nu au căzut jertfă proselitismului, ci ei se ajutorau în lipsele lor sufletesci, cu preoți chirotoniți în principatele române Muntenia și Moldova, și mai cu seamă cu preoți dați de ierarchia sârbescă, deși și acești preoți erau rău văduți și în multe cazuri puși în închisore seu alungați preste graniță. În acest timp de vacanță, multe biserici și averi au fost luate dela Români ortodocși și date Românilor uniți, ori cât de mic să fi fost numărul acestora, multe mănăstiri au fost dărimate și călugării alungați ca nisce făcători de rele.

Când biserica ortodoxă română era astfel amenințată, cu totală nimicire, ierarchia sârbescă, carea deodată cu întroducerea unirii la Români, se consolida-se sub metropolia ei națională, cu scaunul în Carloviț, investită cu anumite drepturi și privilegii, nu întârziă a întreveni în repețite rânduri în favorul Românilor ortodocși, ca să-i scape de pericolul, de care erau amenințați prin propaganda romano-catolică și să înduplece casa domnitore a restaura ierarchia bisericii ortodoxe române din Transilvania. Cu deosebire metropolitul sârbesc Nenadovici a înbărbătat pe Români ortodocși a rămâne statornici și a cere episcop, cea-ce au și făcut în repețite rânduri. Aceste rugări, spriginite de numitul metropolit, au și avut ore-care rezultat, căci eparchia ortodoxă română din Transilvania mai întâiu a fost dată în administrarea episcopilor sârbesci din Buda. Episcopul sârbesc din Buda Dionisiu Novacoviciu a fost cel dintâiu administrator al eparchiei ortodoxe române din Transilvania (1762), ér după el a urmat Sofroniu Chirilovici (1770). Acest episcop spriginit de întreaga ierarchiă sârbescă a lucrat apoi cu zel laudabil ca eparchia ortodoxă din Transilvania să-și capete episcopul seu propriu, cea-ce a și urmat la anul 1783 fiind instituit ca episcop ortodox în Transilvania archimandritul sârbesc Gedeon Nichitici, care a păstorit până la mórtea sa întâmplată în anul 1788. Deodată cu denumirea acestui episcop, prin decretul împărătesc din 30 Septembrie 1783 Nr. 1701 s'a pus eparchia Transilvaniei și tot în acel an și a Bucovinei, în cele dogmatice și spirituale sub metropolia sârbescă.

din Carloviț. În anul următor după mórtea lui Nichitici fû instituit episcop Gerasim Adamovici, archimandritul sêrbesc din mănăstirea Bezdinului, care păstori până la mórtea sa, urmată în anul 1796. După aceea urmà o vacanță de 14 ani în scaunul episcopiei ortodoxe române din Transilvania până la alegerea lui Vasile Moga, ca primul episcop român în anul 1810.

Este mai pre sus de ori-ce îndoială că biserica ortodoxă română din Transilvania în timpul ei de crisă, când era pusă sub întrebare existența ei, are mult de a mulțami ierarhiei sêrbesci, căci a luat-o în scutul său. Ierarhiei sêrbesci este a se mulțami mult, că Românii ortodoxi din Transilvania n'au căduț preste tot pradă proselitismului, căci episcopatul sêrbesc, cu metropolitul în frunte, a stârunit ca biserica ortodoxă română din Transilvania să fie pusă sub administrarea episcopilor sêrbesci din Buda și apoi să-și capete episcop propriu, érá până atunci îmbărbăta pe Români la statornicie în religiunea strămoșescă, trimitându-le în mijlocul lor bărbați ca pre Visarion și Sofroniu. De însemnat este că deși la denumirea episcopilor sêrbesci, de administratori ai eparchiei din Transilvania s'au căutat astfel de indiviși, cari să nu pună pedeci la propagarea unirei,¹⁾ totuși ierarhia sêrbescă a sciut să paralizeze influințele stricăciose pentru biserica ortodoxă română. Astfel când administratorul eparchiei ortodoxe române din Transilvania, episcopul din Buda Dionisiu Novacovici prin purtarea sa nehotărită, față cu propagarea unirei între Români, deșteptà neîncredere în credincioșii români, metropolitul sêrbesc întreveni la curte pentru delăturarea lui din postul de administrator al eparchiei transilvane. Episcopii Gedeon Nichitici și Gerasim Adamovici, în timpul scurt al păstoririi lor, în eparchia transilvană, prin zelul lor apostolic, aduseră multă mângăere creștinilor ortodoxi, la stăruințele episcopului Adamovici s'a adus în dieta țerii art. 60 din a. 1791, prin care se concede esercițiul liber religios pentru biserica ortodoxă. Urmarea acestei îngrijiri din partea ierarhiei sêrbesci a fost, că sub episcopii sêrbesci, unirea nu numai n'a sporit, ci din contră, mulți dintre cei trecuți la unire s'au întors la re-

---

¹⁾ Veși Manualul de Istoriă bisericescă de Dr. II. Pușcariu p. II. pag. 58.

ligiunea părinților lor. Acésta observând stăpânirea s'a întors érá la mijlocul probat întru propagarea unirii și acésta era: a lăsa în vacanță episcopia transilvană. Patruspredece ani a rămas érá văduvită episcopia transilvană după mórtea episcopului Gerasim Adamovici. Fiind-că Români nu încetau cu cererile lor, a li se da episcop și încă din sinul lor, după un plan bine chibsuit li-s'a conces acésta, dându-li-se episcop Vasile Moga, preot român, necăsătorit din Sas-Sebeș. Décă se iau în privire mai deaprópe condițiunile umilitóre pre lângă carii s'a instituit acest episcop, și anumit decă dintre cele 19 puncte, ce i s'au impus, se consideră și numai acela, de a nu împedeca propășirea unirii între Români, resultă de sine un regres pe terenul bisericesc.¹⁾ Prin delăturarea influinței ierarchii sêrbesci la alegerea de episcop a lui Vasile Moga, izolându-se eparchia transilvană de ierarchia sêrbescă, s'a lipsit totdeodată înainte de vreme și de scutul ierarchiei sêrbesci.

Un sprigin însemnat a avut în episcopii sêrbesci și biserica ortodoxă română din ținutul Bihariei în timpul, când aceea biserică era tot așa de asuprită de unire, ca și cea din Transilvania. După suprimarea episcopiei ortodoxe române din Oradea-mare (1695) Români ortodoxi, din părțile Bihariei, au ajuns sub păstorirea sufletescă a episcopiei sêrbesci nou înființate în Arad. Ierarchia sêrbescă, din pozițiunea sa privilegiată, apêrà cu mult succes pre Români contra pornirilor și volniciilor, ce se aplicau pentru propagarea unirei; când se făceau la împêratul rapórte false, că toți Români

---

¹⁾ Timpul de 35 ani al păstoririi episcopului Vasile Moga înseamnă timpul de decadință bisericescă în care unirea a aflat cel mai favorabil teren de înaintare. Bêtrânii de astăzi știu să povestescă, după tradiția próspectă dela părinții lor că uniții vedënd că nu este mod a mai puté zădărnici îndeplinirea scaunului episcopese din Transilvania, se îngrijiră, ca pe acel scaun să ajungă o persónă necapabilă a împedeca lășirea unirei. Aceea o aflară în persóna unui preot simplu, carea n'avea alte merite decât că era necăsătorit. Dela acéstă persónă cerú episcopul unit Bob promisiuni și reversalii, că ajungënd episcop nu se va împotrivi propagării unirii între Români. Acelea reversalii primiră apoi forma unei capitulațiuni stătătóre din 19 puncte, cari i se impuse la denumirea de episcop a lui Vasile Moga. Abia se póte altcum cugeta că între 40 protopresbiteri eparchiali să nu se fi aflat altul mai apt și mai vrednic de trépta episcopiei. Acésta nu e posibil, mai ales când se știe că de clerul ortodox se ținea pe acel timp și un bărbat învêțat ca George Lazar. Episcopul Vasile Moga în timpul îndelungat al păstoririi sale a justificat în măsură deplină legământul său față de uniți, căci sub el s'a duplicat numărul uniților crescënd dela $\frac{1}{5}$ la mai mult de $\frac{2}{5}$. De sub el datéză în cele mai multe comune românesci divizarea în ortodoxi și uniți.

din părțile Bihariei ar fi îmbrățișat unirea, episcopii sârbesci din Arad s'au întrepus pentru scóterea adevărului la lumină, prin comisiunile, ce s'au esmis. Episcopul Inocențiu Ioanovici visitând la anul 1728 bisericile din părțile Bihariei, pentru a îmbărbăta pre Români la statornicie în religiunea strămoșescă, a suferit insulte dela dușmanii bisericii ortodoxe, împușcându-i-se un cal dela trăsură. Episcopul Isaia Antonovici a stăruiț pentru esmiterea comisiunilor împărătesci din anul 1735 și 1737 și Sinesie Ioanovici, visitând comunele bisericesci, a combătut cu succes unirea, mijlocind esmiterea comisiunei aulice din 1754, carea a ajuns la rezultatul adevărat, că numărul Românilor uniți este de tot neînsemnat.

Istoria imparțială nu póte ignora deci meritele ierarchiei sârbesci pentru salvarea ortodoxiei și în părțile Bihariei.

B. Biserica sârbescă.

Biserica sârbescă din Ungaria este o fică a arhiepiscopiei sârbesci de odinióră a Ipek-ului în Sêrbia; jupanul Sêrbilor Stefan Nemanja I și fiul său Sava (Sântul) se privesc ca fundatorii și organisatorii unui stat sârbesc și a unei ierarchii independente naționale prin ridicarea episcopiei lor la rangul de arhiepiscopie recunoscută de patriarhul Constantinopolei (anul 1220). La anul 1346 proclamându-se Dușan, cel puternic, de rege al Sêrbilor în dieta dela Skopie, la care au participat episcopii sârbesci din Ipek și cel bulgăresc din Ochrida, a ridicat și arhiepiscopia sârbescă la rangul de patriarhie, la ce însă patriarhii ecumenici ai răsăritului nu-și dădură consimțemântul, enunțând anatemă asupra patriarhiei celei nouă anticanonice.

În urma luptei nenorocóse de pe câmpul Mirlei (anul 1389) cădênd Sêrbia sub jugul turcesc, ierarchia sârbescă rămase pe un timp intactă, ba încă i se încredințà, din partea stăpânirei turcesci, un fel de jurisdicțiune civilă și îngrijire a intereselor poporului sârbesc, ér în privința bisericescă i se dete jurisdicțiune și asupra bisericilor latine din Bosnia. Cu tóte acestea pozițiunea patriarhului din Ipek era dintre cele mai dificile; poporul sârbesc, fiind

tare apăsător de regimul turcesc, căuta scutiniță la ierarhia sa și mai ales la patriarhul. Acesta, neaflând altă scăpare, intră în pertractare cu regimul austriac pentru refugiarea și primirea Sârbilor pe teritoriul Ungariei, și în urma diplomei împăratului Leopold I din 6 Aprilie 1690, la 36 mii familii sârbesci veniră preste Drava în ținuturile împărătesci austriace, dimpreună cu patriarhul din Ipek, Arsenie Cernovic aședându-se dela Sava și Drava spre Dunăre în sus și dela Comarom în jos aprópe până la gura Tisei, întemeind totodată o nouă metropoliă sârbescă pe teritoriul austriac. O nouă emigrare a Sârbilor în Ungaria se întâmplă la anul 1737 sub conducerea patriarhului din Ipek Arsenie Șacabent, care și-a continuat funcțiunea sa în Carloviț, ca al șeptelea metropolit. De însemnat este, că cete mai mici de Sârbi, din cauza apăsărilor turcesci, începură încă în secolul al XV-lea a părăsi patria lor și a căuta scăpare pe teritoriul Ungariei. Astfel se întâmplă o emigrare la anul 1427 sub conducerea despotului sârbesc Georgiu Brancovici, alta sub regele Ungariei Mateiu Corvin, care aduse în Ungaria la 50 mii coloniști sârbi, apoi alte sub domnirea lui Ferdinand I, Maximilian II și Rudolf II. Acești coloniști se alipiră la episcopiile românesci din Ungaria și în deosebi la cea din Ienopolea, cari se țineau mai nainte de metropoliia românescă din Alba-Iulia.

După emigrarea în Ungaria a patriarhului Arseniu Cernovic, în Ipek a mai existat încă cât-va timp o umbră de patriarhiă sârbescă, până ce în urmă patriarhul din Constantinopole își revindecă pentru sine de nou dreptul de patriarh asupra bisericii din Sârbia.

Ierarhia nouă sârbescă, creată în Austria, basându-se pe o ficțiune de drept, că adecă patriarhia de Ipek deodată cu emigrarea patriarhilor ei au trecut la metropoliia din Carloviț, pretinse pentru sine titlul de patriarhiă, uitând că nici patriarhia Ipek-ului n'a fost nici când recunoscută de canonică din partea celor patru patriarhi ecumenici ai răsăritului.

Poporul sârbesc emigrat în Ungaria în anul 1690 și ierarhia sârbescă din Carloviț intrând în legătura statului austriac, și luând asupra-și îndatorirea a lupta contra Turcilor, a regulat referințele

sale civile și bisericesci prin acte de stat, numite privilegiile nației sârbesci. Dreptul de autonomie bisericească, împreună cu anumite drepturi politice, s'a garantat nației sârbesci prin privilegiul din 20 August 1691, apoi prin alt privilegiu din 5 Martiu 1695. Voind regimul austriac se restrînge încât-va drepturile asigurate nației sârbesci și să asigure sie-și mai mare ingerință în administrațiunea din afară a bisericii, mai ales la instituirea episcopilor, a publicat în anul 1777 un „Regulament național privitoriu la privilegiu, la religiune și personalul clerului“, în contra căruia metropolitul cu clerul și poporul întreg a ridicat protest, care a avut de urmare revisiunea regulamentului. Din revisiunea acesta a urmat „*Benignum Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis*“ din 16 Iuliu 1779, care în a. 1782 s'a completat cu „*Sistema consistorială*“.

Prin „*declaratorium illyricum*“ se delătură puterea civilă a metropolitului din Carloviț, se limitază venitele lui, se regulază dreptul de caducitate a averii clerului față de episcopat, precum și dreptul asupra rămasului după metropolit și episcopi, administrarea fondului religionar și a reședinței metropolitului în timp de vacanță, dă norme în privința testamentelor metropoliților, și pentru casurile, când după acestia ar rămâne datorii, regimul își rezervă dreptul de denumire al administratorilor metropoliei și a episcopilor pe timpul vacanței; prescrie cualificațiunea pentru candidații la episcopie, condiționează consensul împăratului la ținerea sinódelor episcopesci și esmiterea unui comisariu c. r.; defige cercul de activitate și regulază modalitatea de alegere a episcopilor, hotărăse numărul episcopilor sufragani, al membrilor congresului; regulază taxele pentru sântirea episcopilor și a preoților, precisază pozițiunea și venitele protopresbiterilor, numărul și raportul diaconilor, preoților, economia mănăstirilor, opresce episcopilor a dicta pedepse canonice fără încuviințarea din partea puterii statului.

Metropolia sârbescă din Carloviț, care după teritoriu se estinde preste Slavonia, Croația, Ungaria proprie și Banat, avea sub sine șapte episcopii și anumit a Neoplantei, a Pacrațului, a Carlstatului, a Budei, a Aradului, a Verșețului și a Timișorei, lângă cari dela anul 1814 se mai adause și a Dalmației până la anul 1870, când

acésta desfăcându-se în două episcopii (Zara și Cattaro) fù incorporată ceva mai târziu (1873) la metropolia nou creată a Bucovinei.

Biserica română din Ungaria și mai ales cea din Transilvania suferind prin „unire“ o lovitură și sguduitură mare, ce avù de urmare suprimarea metropoliei române din Alba-Iulia, tocmai în acela-și timp când se înființă metropolia sêrbescă în Carloviț, numărul creștinilor ortodoxi ai acesteia se sporì în mod considerabil prin incorporarea Românilor la episcopiile sêrbesci. După restaurarea ierarhiei în eparchia transilvană prin emisul de curte din 30 Sept. 1783 Nr. 1701 fù supusă în cele spirituale și dogmatice și acéstă eparchie metropoliei din Carloviț, apoi în acela-și an cu datul 8 Decembre fù incorporată la metropolia sêrbescă și eparchia Bucovinei sub acelea-și condițiuni ca eparchia Transilvaniei.

Sub Carol VI ca rege al Ungariei al III în urma luptelor gloriose ale armatelor austriace contra Turcilor și în urma păcii dela Passaroviț (21 Iuliu 1718) nu numai se eliberà întreg Banatul de sub jugul turcesc, care durase 178 ani, dară ajunse pe un timp sub stăpânirea casei domnitore de Austria, atât Sêrbia cu capitala ei Belgradul, cât chiar și o parte din Muntenia, adecă Oltenia séu Valachia mică. Schimbările politice în numitele țeri au tras după sine și schimbarea referințelor bisericesci. Episcopia românescă dela Rîmnicul-Vâlcei, care cade pe pămêntul Olteniei, pe timpul stăpânirii austriace fù pusă sub metropolia sêrbescă de curênd înființată.

La episcopia Rîmnicului s'au adaugat în acest timp și Români din Brașov, țera Bârsei, din țera Făgărașului și dela Sibiiu, carii au resistat cu succes unirii. În deosebi Români brașoveni, în contra scutirilor împărătesci strîmtorați fiind de episcopii uniți Atanasie, apoi Ioan Pataki și Inocentie Klein, a primí unirea cu biserica de apus, plăteau anumite competențe la acești episcopi uniți, dară nu se terorisară nici de amenințările lui Pataki, nici de ale lui Klein, cari au călătorit la Brașov pentru întroducerea unirii; în lipsele, ce aveau de preoți ei nisuiau la metropolitul din București, care le chirotonea preoți.

Regimul împărătesc lucrând pre mâna episcopilor uniți, opri pre Români din Țera-Bârsei a mai primí preoți sântiți de metro-

politul Ungro-Vlachiei și pre preoți de a mai pomeni pre acel metropolit la serviciul divin, în același timp, când episcopul unit Pataki susținù cu puterea în țera Bârsei pre un anumit Jipa din Brașov ca protopop unit al țerii Bârsei, cu scop de a propaga acolo unirea; dară regimul întimpinând mare resistință la acésta din partea Românilor brașoveni, tari în credința strămoșescă, luă învoirea acestora ca pe viitoriu să nu se mai țină de metropolia din Bucuresci, ci de episcopia dela Rîmnic, ceea-ce și din punct de vedere politic îi convenea. Generalul Baronul Tis pertractând acésta cauză cu Români din Brașov le dîse între alte:... „éră de nu veți face așa, Vě vom rëndui să fiți érá sub ascultarea vlădicăi lui Ioan cel unit al Ardealului“; deci (Români) neavënd, ce mai răspunde, am făgăduit să fie așa, numai să avem pace de vlădica celor uniți.“ ¹⁾ Cu datul 20 Ianuaru 1728 și cu datul 12 Maiu 1730 ²⁾ s'au dispus de cătră comanda militară din Sibiu, ca Români brașoveni să se țină de episcopia Rîmnicului.

Astfel Români brașoveni au întrat în legătură cu episcopii dela Rîmnic, mai întâiu cu Damaschin căruia avea să urmeze Stefan, mort însă înainte de a fi sântit episcop; apoi cu Inocentie, pe care l'au și întimpinat cu ocasiunea venirei sale la Sibiu (29 Ian. 1729). Pastorală lui Inocentie n'au fost spre mulțămirea Românilor brașoveni din cauză, că de oparte el se ținea acuma de metropolitul sêrbesc din Austria, cu reședința în Belgradul sêrbesc și metropolitul Ungro-Vlachiei desmênta pre brașoveni dela acésta nouă legătură ierarchică, érá de altă parte numitul episcop a produs mari nemulțămiri și dese turburări între brașoveni prin delăturarea protopopului Florea și înlocuirea lui cu preotul Statie. Afară de aceea episcopul Inocentie din cauză că purta inel în deget și prescria la preoți a se rade puțin pe creștetul capului era bănuit pentru înțelegere cu papistașii. Bănuială acésta se estindea și asupra metropolitului sêrbesc Moise Petrovici, de care se însemnară următorele: „1732 Moise metropolitul Belgradului sêrbesc au eșit din

---

¹⁾ Istoria bisericeii Scheilor Brașovului (Manuscript dela Radu Tempea publicată de Sterie Stinghe, Brașov, 1899 pag. 81).

²⁾ Ibidem p. 85 și 86.

Beci cu nisce puteri și cu cărți împărătesci, în care poftea papistașie să primescă Sêrbii, să ție calendarul cu ei și să pomenescă pre papa în tôte bisericile sêrbesci ș. c. l.¹⁾

Că au putut fi și basate temerile Românilor brașoveni rezultă și de acolo, că după mórtea episcopului Inocentie al Rîmnicului, precum și a metropolitului Moise al Sêrbilor, următorul metropolit sêrbesc Vichentie Ioanovici în scrisórea sa din 27 August 1735 adresată cătră Români ortodoxi din țera (eparchia) Bârsei la un loc astfel se exprimă: „Drept aceea, care se va pune de isnóvă episcop în eparchia Rîmnicului, de va vrea să calce jurămêntul și legătura sa, care i se va da prin Sfîntenie și nu o ar ținé, și prin vre-o osebită a sa voie s'ar unì cu biserica catolicescă a Rîmului, s'ar supune și pre voi pravoslavnicii ar vrea să vă despartă dela biserica și legea grecescă fără de voia vóstră, noi cu puterea milostivirii a privilegiului cu obște după pofta vóstră, archiepiscopiei și metropoliei Belgradului, care este în Sêrbia, vă împreunăm și vă primim ș. c. l.²⁾

Din acest pasagiu se mai vede și tendința metropolitului sêrbesc de a aduce pre Români ardeleni în directă legătură cu ierarchia sêrbescă.

La anul 1735 metropolitul sêrbesc Vichentie Ioanovici a trimis la Brașov pre un episcop sêrbesc numit Nicanor al Cruședolului cu încuviințare dela împêratul, ca să colecteze bani pentru înființarea unui regiment sêrbesc. Acest episcop fiind bine primit de Români brașoveni și colectând numai din Brașov 100 galbini — s'a zăbovit mai mult timp în Brașov, au sântit acolo de preot pre Petcu Ioan; dară îngerându-se mai tare prin delăturarea protopopului Florea și înlocuirea lui prin preotul Radu, au provocat mare turburare în biserica de acolo, căci la reclamarea protopopului Florea și a fiului său, preotul Teodor, magistratul Brașovului făcând cercetare despre amestecul mai sus numitului episcop sêrbesc, au anulat instituirea de protopop a preotului Radu — punênd pre acesta în închisóre și a restituit de protopop pre Florea, dându-i

¹⁾ Ibidem pag. 110.

²⁾ Ibidem pag. 129—130.

de ajutoriu pre Teodor, fiul lui. În favoarea protopopului Radu a intervenit (1736) episcopul Climent dela Rîmnic fără folos, până ce ajungînd cauza la patriarhul sêrbesc, acesta cu sinodul archiereilor a intrevenit la magistratul Braşovului pentru eliberarea protopopului Radu, a pus sub anatema pre preotul Teodor, care rugându-se de iertare, a fost iertat și pacea restabilită prin susținerea de protopop a lui Radu.¹⁾

De aci încolo se vede, că legătura ierarchică a Românilor ortodoxi din țera Bârsei și preste tot din Ardeal cu metropolia sêrbescă din Carloviț a devenit tot mai tare, ceea-ce se vede și de acolo, că la anul 1742 protopopul Eustatie Gridovici din Braşov a fost sântit la Carloviț și nu la Rîmnic. După 20 ani, adecă la anul 1762 eparchia română ortodoxă a Ardealului se dă în administrare episcopului sêrbesc din Buda. La anul 1783 punându-se eparchia ortodoxă română din Ardeal sub metropolia sêrbescă i se dă episcop al său de nație sêrbescă, érá la anul 1810 i se dă primul episcop de nația română.

Seria metropoliților sêrbesci din Austro-Ungaria. Istoria bisericii ortodoxe a Românilor din Ungaria și Transilvania fiind dela unire încóce în legătură de aprópe cu biserica ortodoxă sêrbescă din Austro-Ungaria, nu va fi fără interes cunoșcerea seriei chronologice a metropoliților sêrbesci din Carloviț, ce se espune pe scurt în următoarele:

Cel dintâiu arhiepiscop și respective metropolit a fost însuși patriarhul Arseniu Cernovici, de atare recunoscut prin împératul Leopold I. El a trăit mai vêrtos în Viena, apoi în Buda și St. Andreiu, unde avea mulți credincioși de valóre, cari îl sprigineau în luptele sale continue — în sus cu cei dela putere, pentru respec-

---

¹⁾ Magistratul Braşovului avea încă din timpul de mai nainte mare ingerință în trei bisericesci preste Români din țera Bârsei, ceea ce se vede și de acolo, că pe la anul 1675 metropolitul Sava Brancovici delăturând pre protopopul Vasile și punënd în locu-i pre preotul Vileu, magistratul întru atâta s'a opus la acésta, încât au pus în închisóre pe Vileu și n'a cedat metropolitului nici atunci când acesta au venit anume la Braşov ca să susțină de protopop pre Vasile, din care causă metropolitul Sava s'a dus scârbit din Braşov. Ibidem pag. 15 și 151—157.

tarea privilegiilor, în jos cu mulțimea, din cauza nemulțămirei generale. El a răposat la 1706 în Viena.

La anul 1707, adunându-se Congres național în mănăstirea Cruședol, în Sirmiu, din jos de Carloviț, a ales :

Al doilea arhiepiscop și metropolit, pe episcopul Aradului și nominal al Timișorii, Isaia Diacovici, care pentru a fi scutit de răsbunarea partidei lui Rakoczy a mutat scaunul episcopiei dela Ienopolea la Arad. El pe lângă dubla episcopie, mai ținea bogata mănăstire a Cruședolului, sub cuvânt că această episcopie ar fi fost oareș-cum familiară a Brancovicescilor. Tot asemenea ținea și mănăstirea învecinată asemenea bine dotată a Ghergetegului sub cuvânt că și la acesta ar fi fost Brancovicescii titori întemeietori; éra lui Diacovici, ca succesor al acelei ilustre familii, prin împăratul Leopold I, cu diploma din 1691, ca nouă dotațiune, i s'a dat drept de proprietate, pentru el și următorii lui, în diecesa Ienopolei această mănăstire; el făcându-se metropolit, cu scaunul în mănăstirea sa Cruședol, a donat venitul mănăstirei Ghergeteg metropoliei, adecă — sie-și și următorilor săi în scaun, ceea-ce s'a observat până la al IX-lea metropolit Pavel Nenadovici, care cedând acel venit mănăstirei, fiind ea rău decădută, o reînol și înfrumșetă punându-o în bunăstare materială.

Metropolitul Diacovici reposă după o stăpânire de abia un an; și după o vacanță de aprópe doi ani, la 1710 adunându-se Congres — tot în mănăstirea Cruședol, unde se stabilise scaunul sub Giacovici, a fost ales :

Al treilea arhiepiscop și metropolit Sofroniu Podgoricsan, episcopul Pacrațului, carele și el a trăit numai un an reposând la 1711.

La anul 1713 s'a adunat Congres electoral în Cruședol, care a ales pe :

Al patrulea metropolit sêrbesc în persóna episcopului de Buda, Vicențiu Popovici, carele a trăit până la 1725; acestuia i-a fost dat avisul dela Împărâție, ca sê-și mute scaunul, nu la Belgrad, cum dic unii, ci la Carloviț, dar aci neafându-se localitate potrivită de reședință, el s'a mutat la domeniul Dalea, primit de curênd

ca dotațiune dela Împărăția. Într'aceea prin pacea cu Turcia dela 1718 Austria devenind stăpână preste Belgrad și Sêrbia până la Morava și Timoc, (precum și preste România mică, până la Olt), ér metropolitul în urma unui morb perđându-și graiul, devenind mut, cum se dă cu socotéla încă dela 1718 i s'a substituit un administrator, anume pentru părțile învecinate cu Belgradul, și nu prin alegere, căci Congresul, care la 1718 s'a adunat în Dalea, n'a fost electoral, ci numai gravaminal, ci prin denumire împără-tescă, în persóna episcopului Moise Petrovici. Acest episcop sub-stituit, la 1724, cum se vede, a fost numit metropolit al Sêrbiei și s'a mutat la Belgrad, unde prin Congresul național, adunat acolo la 1726, a fost ales:

Al cincilea arhiepiscop și metropolit, pentru întréga biserică ortodoxă de sub stăpânirea Austriei, căruia deveni episcop sufragan și episcopul Rîmnicului Inocentie, dela care avem cartea tipărită la 1730 sub titlul „Evhologion adecă Molitvelnic“, închinată, „Prea sfințitului și prépravoslavnicului arhiepiscopului al Belgradului, și metropolitului a tot creștinescul norod de sub stăpânirea Prea sfințitului Împérat al Romii, în Servia, în Slavonia, în Hungaria, în Horvația, în Sirmia, în Ungro-Vlachia chesaricescă, în Banatul Timișorului și al Prea înălțatei chesaricești mării Sfetnic, Chiriu Chir Moisei Petrovici, cu smerită plecăciune.“¹⁾

¹⁾ În precuventarea acestui molitvelnic, ce-l avem la mână se află și următoarele: „Și te-a încoronat, pentru care toți, cei ce s'au îndulcit de darurile tale mărturisesc bunătatea ta; precum și eu cest mai smerit ucenic al arhipăstoriei tale, carele de prea sfințele mâni ale vredniciei tale, fiind rânduit la acéstă stăpână a Archieriei, la acésta de Dumnezeu pădită eparhie, a episcopiei Rêmnicului în cesaricésca Valachie, a fi păstori și cercetători.

Am socotit dară și eu cu ce mijlocire aș puté îmulți talantul stăpânului meu cel datmie. Și întâiu am pus în cuget grija sfințelor biserici din eparhia smereniei mele, și vędându-le prea lipsite de trebuincioșele cărți în limba noastră cea de moșie, măcar că acum de o vreme încóce cevaș s'au mai luminat cu tălmăciturii în limba noastră românescă cea de moșie în patria noastră: ea mai înainte cu limba elinésca și cu slovenésca se îndestulea. Am socotit a îmbogăți sfințele biserici, cu înmulțirea sfințelor cărți în limba patriei noastre românești, și socotind ce ar fi mai de folos și mai de trebuință mai întâiu am aflat mai multă lipsă de Euchologion adecă de Molitvelnic și nu numai în eparhia noastră: ci și întralte osebite locuri ce s'au obicinuit cu acéstaș limbă a se îndestuli, măcar că s'au și mai tipărit de acest fel de cărți. Dară sunt puține și nu-s de ajuns acestea întâiu mai diorfosinduse și acum mai bine întocmindu-se. Cevaș s'au mai adaus ce au fost lipsă socotind că cu acéstă preatrebucioșă carte, se povățuesce omul la calea mântuintei, că în sine mai întâiu cuprinde sêvêrsirea a șépte taine, că acestea sunt cele 7 făclii, între care se află Dumneđu cel ce luminează tóte.

Acest al 5-lea metropolit a fost bărbat foarte însemnat și de merite neperitoare pentru Sârbi. El a regulat clerul, a întemeiat școle pentru popor, aducând cărți și institutori din Rusia, a introdus în locul psaltichiilor grecesci o cântare mai potrivită în biserici etc. El a residat doi ani și în Timișoara, a petrecut mai mult la Viena și a răposat în Belgrad la 1731. Deci adunându-se Congres electoral tot acolo în același an, a ales:

Al șeselea metropolit, pe episcopul Aradului Vicențiu Ioanovici, tot cu scaunul în Belgradul Serbiei, dar între împrejurări foarte grele, cari au contribuit a-i amări și chiar scurta viața. A fost bărbat zelos pentru științe, a introdus clase latine și a sporit școlile populare la Sârbi.

La anul 1734 s'a ținut Congres gravaminal în Belgrad, foarte sgomotos mai cu sémă din partea reprezentanților militari din cauza nerespectării privilegiilor sârbesci și a încercărilor a unii pre Sârbi cu biserica apusénă, dar fără de vre-un remediu. Astfel apoi a prorsupt conspirațiunea militarilor cu colonelul Pera Segedinaț, în cetatea Aradului, în care urmare numitul a fost executat și tăiat în patru la Buda 1735, ér consoții lui decapitați. Metropolitul cu Congresul, pentru de a paralisa acel nefericit complot, a votat pe spesele bisericii, un regiment de husari. „Regimentul illiric ortodox“, al cărui proprietar și colonel era chiar metropolitul. Acest metropolit a reposat chiar la începutul războiului cu Turcii dela 1737; ér scaunul vacant ceva mai târziu s'a dat în administrațiune patriarhului Arseniu IV chiebat anume din Ipek.

După precuvântare înainte de începutul textului din Euchologion ca un fel de „motto“ se află tipărit următoarele: „Corifteani: Glav 14. stich 6.

Eră acum fraților de voi veni cătră voi cu limbi grăind, ce voi folosi vouă, de nu voi grăi vouă, au întru descoperire, au întru înțelegere, au întru prorocie, au întru învățatură? stich. 19.

In biserică voese cincii cuvinte a grăi cu înțeles ca și pre alții săi învățu, decât dece mii de cuvinte în limbă streină.

Mărturie cumcă nu este oprit a sluji Liturgie fiesce ce pravoslavnic în limba sa.

Intrebăciune canonicăscă a sfântului patriarh cuv. Marco al Alexandriei și răspuns spre acestea al sfântului patriarh al Antiochiei, cuv. Teodor Balsamon întrebăciunea 5.

Este cu putință a sluji sfânta liturgie Sirienii și Armenii și alte limbi pravoslavnice pre limba lor au se nevoescă să slujască (tot) pre limba elinăscă? răspuns:

Marele apostol Pavel scriind cătră Romani la cap. 3. stich 29. Dice au numai al Jidovilor este D-șeu și nu și al limbilor? ba și al limbilor. Deci cari sunt pravoslavnici în tóte de nu vor și limba elinăscă, să slujască în limba lor, avënd tălmăcite sfintele rugăciuni asemenea celor elinesci.

El încă la 1737 plecând dela Ipek cu câți-va episcopi, cu cler numeros și mulțime de popor, armat și nearmat, în trecerea sa prin Sârbia a fost prins de Turci, și era pe — aci să fie ars de viu, decât muierii pașii comandante nu i se făcea milă de bietul bătrân, ca să-i ajute a scăpa în tabăra împărătească — dimpreună cu puțini de ai săi; căci persecutat și ajuns fiind de Turci, acestia i-au tăiat și parte mare robit mulțimea, ce-l însoția, al cărei număr unii scriitori i-l pun până la 80 de mii! A fost deci primit de cei împărătești ca martir pentru cauza împărăției austriace, dar cu conștiința de tot deprimată, creșându-se el vina morții și nefericirii atâtor creștini!

Între astfel de împrejurări de adunarea unui Congres național electoral nu putea fi nici vorbă. Dar mai târziu și anume la 1741, deputațiunea fruntașilor Sârbi, carea veni la Pojon să presente tinerei Împărătese omagiile bisericii și națiunei, în numele acestora făcând și rugare, ca patriarhul Arseniu IV să fie recunoscut de metropolit al lor, Maria Teresia, cu decretul dat din castelul ei din Pojon în 31 Octobrie 1741 a încuviințat cererea, numind pe:

Patriarhul Ipekului, Arseniu Ioanovici Șacabent al șeptelea arhiepiscop și metropolit în Carloviț, — după ce prin tractatul dto 18 Sept. 1739 Sârbia cu Belgradul (și cu Oltenia) deveniseră ér în potestatea Turcului. Acest arhiepiscop și metropolit deci este cel dintâiu cu scaunul în Carloviț, unde zidindu-se reședință s'a stabilit metropolia ortodoxă.

Prin acéstă procedere Împărăția și-a ajuns două scopuri politice; întâiu: a format încă un precedent, mai eclatant decât cel dela 1691, pentru denumirea, în loc de alegere a metropolitului, între împregiurări estraordinare; a doua: a curmat definitiv legăturile metropoliei de dincóci cu Esarchatul Patriarchiei din Ipek; — ambele scopuri mai de mulți ani avute în vedere. Timpul era tocmai oportun; căci de o parte fruntașii Sârbilor cereau numirea, pe când de altă parte guvernul cunoscea sórtea fatală a Patriarchiei din Ipek; adecă cumcă după părăsirea la 1737 a acelei mărețe mănăstiri de aprópe 400 de ani scaun al patriarhilor sârbesci, Turcii năvălind asupra ei, au deprădat-o și dărîmat-o până la pămênt — între lacrămile creștinilor de jur-împrejur.

Despre Arsenie al IV ca al 7-lea metropolit se presupunea la locurile mai înalte, că ca om mult pățit, are să fie blând și concesiv întru toate, dar curând această presupunere a trebuit să dispară. Mai întâiu dânsul a venit în conflict cu episcopii săi sufragani, pre cari de loc nu-i considera, tractându-i în mod absolutistic, cum se deprinsese sub Turci în Ipek. Tot asemenea tracta și pe fruntașii civili și militari ai națiunei și întru această purtare trufașă era spriginit din partea potestății politice.

Ca de exemplu servescă un incident, ce pe mulți va interesa. Pe timpul păstoriei sale, întâmplându-se ca Împărăția, deja consolidată în stăpânirea Transilvaniei, și foarte zelos activă pentru convertirea Românilor la catolicism, să găsească de bine și potrivit, de a separa episcopia Severinului din Caransebeș, respective pe Românii aceleia de Ardealul, ce se svêrcolea în luptă contra unirei, episcopul de atunci al Aradului Isaia Antonovici adresându-se direct la Viena, a cerut incorporarea acelei diecese române la Arad, ceea-ce s'a și încuviințat la 1741 prin rezoluțiune împărătească, fără de ascultarea patriarhului metropolit; dar acesta aflând această măsură, și-a ridicat vocea aspru critică și protestătoare, astfel încât a costat timp și umiliri și amenințări, până să-l facă, ca să recunoscă, măcar și numai pentru timpul vieții episcopului aradan — aceea măsură. Deci după mórtea acelu episcop, séu încă după alegerea sa de metropolit, eparchia Caransebeșului a fost împreunată cu a Verșețului, ca desdaunare pentru perdute-le trei protopopiate în Sêrbia.

Dar apoi acestaș patriarch-metropolit, vëdënd nemulțămirea generală a turmei sale, cu asemenea energie a stăruiat a se solicita la Împărăția vindecarea relelor, și spre acest scop: Întărirea de nou a privilegiilor rasciane cu luarea sub protecțiunea împărătească mai seriósă a națiunei ortodoxe. Deci Împărătesa, în situațiunea împresurată de pericole, neavënd încătrău, a dat urmare justelor cereri, prin diploma ei cu datul din Praga 18 Maiu 1743, remânënd această diplomă cea din urmă întărire a privilegiilor rasciane. Curënd după acesta de asemenea s'a conces un Congres național atât pentru instalarea patriarhului de metropolit, cât și pentru publicarea noiei diplome, în fine și pentru pertractarea gravaminelor omnilaterale.

Patriarchul-metropolit, deși dispus absolutistic, era destul de precaut de a se sci acomoda împregiurărilor, el deci în Congres a făcut cauză comună cu totalitatea malcontenților, care printr'un memorand în 25 de puncte, a înșirat — multele neajunsuri, cu amare plânsori, pentru neobservarea privilegiilor și cu esențiale postulate cătră Maiestate, spre asigurarea drepturilor privilegiale, și ca aceste drepturi să fie înarticulate prin dieta Ungariei. Dar tóte fără rezultat.

Într'aceea patriarchul-metropolit la începutul anului 1748 re-
posând, a fost pus la vecinică odichnă în mănăstirea Cruședol, ér
în tótna aceluia-și an adunându-se Congres electoral în Carloviț,
a ales mai vêrtos prin votul militarilor :

Al optélea metropolit pe episcopul Aradului Isaia Antonovici,
carele însé abia întărit în scaun, a răposat în Viena la începutul
anului 1749 ; deci adunându-se Congresul de nou în tótna acelu
an a ales :

Al nouélea metropolit, pe episcopul din Carlstadt Pavel Nena-
dovici, care când s'a ales la 1749, era deja în etatea bătrânețelor,
altmintrelea bărbat fórte prudent și venerabil. Împărătésa Maria
Teresia, avea o deosebită grațiă pentru venerabilul bătrân și multe
ii ierta chiar și când îl dojenea, nu se supăra, și-i acorda pururea
întrarea liberă. În acéstă privință multe anecdote s'au păstrat la
Sêrbi. El a zidit și împodobit biserica catedrală și el cel dintăiu
a fost așeđat în cripta ei, răposând la 1769 în etate de 90 de ani.

El era omul culturii și moralisării creștinesci a poporului.

A dat tot indemnul pentru înființarea de școle poporale și
chiar a întemeiat în Carloviț o școlă superióră cu 5 clase, anume
pentru învățarea limbilor slaveană și latină, clase preparatóre pentru
un cler cult, dar a interđis preoților predicarea în biserică, cu
motivul, că prin nesciință pot să provóce eresuri.

Pe când la anul 1748 se afla adunat în Carloviț Congresul
național electoral, o deputațiune de 2 fruntași ai Românilor din
Brașov, în calea ei spre Viena, cu plânsori cătră Împărătésa —
pentru cumplitele abusuri, ce se comiteau întru propagarea forțată

a „Unirei“, abătându-se pe la Carloviț, a fost acolo bine primită, în Congres introdusă și ascultată, apoi încuragiată și recomandată agentului metropoliei din Viena. În returnarea ei, după aproape un an, aceeași deputațiune română érá s'a abătut pe la Carloviț, găsimd éráși întrunit Congresul național-electoral, ce alesese metropolit pe Nenadovici, în locul răposatului în Viena Antonovici și éráși a fost bine primită și ascultată.

Împărătésa printr'o rezoluțiune dela 1762 dede metropolitului Nenadovici cea mai aspră dojană, pentru neincetatele agitațiuni, plânsori și proteste pentru drepturile și imunitățile acordate Sêrbilor dela venirea lor în Ungaria și pentru energiósă pășire în contra „Unirei“, ce se propaga cu forța la Românii din Transilvania, ér espresiunile direct invinuitoare a politicei Curții din reclame le dechiară de vătémare a Maiestății, — pentru care numai blândeța ei („Meine Milde“) îl scutesce de pedépsă; apoi încât pentru nein-articularea „Privilegiilor“ — dechiară pe față — că națiunea rasciană este cum se scie, — numai tolerată în Ungaria! („Die raicische Nation mache bekanntlich keine derer in meinem Königreiche Ungarn recipirten, sondern nur eine derer tolerirten aus... Die Privilegia und Freiheiten hatte dieselbe von der Königs-Gnade und Oberstengewalt erhalten“). Într'una metropolitului și episcopilor sêi le fú strict interđis ori-ce amestec în cauza unirei.

La 1761 s'a combinat misiunea generalului Bukow în Transilvania, carele provéđut cu multă cavaleriă și artileriă, avea instrucțiunea, ca prin teróre să facă a înceta mișcarea Românilor ortodoxi și a amuți protestele lor contra unirei. Și atunci ca de ajutoriu, bisericesc moral, episcopul de Buda, Dionisie Novacovici s'a pus la dispozițiunea crudului general, pentru care purtare necorespundétóre pozițiunei sale de administrator al eparchiei române din Transilvania, metropolitul Nenadovici a lucrat pentru delăturarea lui din acéstă pozițiune.

Bêtrânul de 90 ani archiepiscop și metropolit Pavel Nenadovici, cel dintâiu sub a căruí supremă autoritate bisericescă, s'a agitat puternic și cestiunea bisericescă a Românilor, a răposat în Carloviț la anul 1768 și a fost înmormêntat cu pompă ne mai véđută.

La anul 1769 adunându-se Congresul național-electoral a ales pe Iovan Georgievici, episcopul Verșețului și al Caransebeșului al decele arhiepiscop și metropolit, care Congres a încercat a regula și cestiunea dotațiunei episcopilor și a clerului, ceea-ce n'a succes. Sub stăpânirea bisericăscă a acestui metropolit, care a ținut abia 4 ani, nu s'a întemplat nici o schimbare în situațiunea ierarhiei. Reposând acest metropolit la anul 1774 s'a adunat éráși Congresul național-electoral și a ales:

Al unspredecelea arhiepiscop și metropolit, pe episcopul Timișórei Vicențiu Iovanovic Vidaó. Acest Congres, după alegere s'a ocupat serios de regularea — de mulți ani fără rezultat încercată, a afacerilor bisericesci, pe basa drepturilor privilegiale, în care urmare după ascultarea sinódelor episcopale din 1774 și 1776 a emanat la 1777 Ianuarie în 2. Regulamentul Mariei Teresiei, prin care simplu și pe față Națiunea ilirică se identifică cu Biserica greco-neunită și credincioșii ei; ér afacerile politice naționali se eschid, absolut din ea, care Regulament însé găsindu-l clerul și fruntașii poporului fórte restrictiv și radical în contra închipuitelor lor drepturi ab antiquo, s'au opus întroducerii și prin representațiuni amare, au înduplecat pe Împărățesa a-l revoca, și a publica altul la 1779 sub titlul „Declaratorium illyricum“ mult mai vag și mai redus, ce este în valóre până în ziua de astăzi.

Dela acest metropolit, ca episcop al Timișórei, ni-a rămas frumósa și interesanta carte, în limbă duplă slaveno-sêrbăscă și românéscă: „Îndreptarea păcátosului“, tipărită în Iași la 1763, cu binecuvântarea metropolitului din Carloviț și al Moldaviei, carte rară și de importanță pentru noi.

Trecênd acest metropolit la cele eterne, prin Congresul dela 1781 a fost ales:

Al doispredecelea arhiepiscop și metropolit Moise Putnic, episcopul Timișórei, carele a trăit până la 1790, după care nu a rămas operă démnă de amintire decât dela 1782, Regularea administrațiunei și procedurii prin consistóre, așa numita „Sistemă consistorială“. Totuși din aceea epocă merită a fi amintite aici încă următoarele:

Reposând la 1780 Împărătesa Maria Teresia, următorul ei pe tron, fiul ei Iosif II se apucase a plănuî și introduce reforme mai raționale, precum în monarchia întregă, astfel și în Biserica ortodoxă. La 1785, imediat după potolirea răscólei Românilor sub Horia și Cloșca, printr'un decret cătră guvernul unguresc a dispus a se crea pe spesele sale un seminarium în Timișóra, pentru cultura clerului și poporului român și celui din Transilvania, guvernul unguresc însă -- a transpus acest sublim plan la Carloviț — spre opinare, unde apoi s'a îngropat fără urmă. De asemenea s'a apucat Iosif a regula mănăstirile. Materialul la stăruirea lui a fost adunat, câte-va mănăstiri, anume în Bănat au fost secularisate.

A urmat apoi în August 1790 pentru noi și biserică epocalul congres în Timișóra.

La 1790 în 20 Februarium reposà împăratul Iosif II, urmându-i la tron fratele său Leopold II. La începutul lui Iunium 1790 o deputațiune sêrbescă numărósă, cu metropolitul Putnic și cu episcopul Timișórei Petrovici în frunte presentându-se înaintea noului domnitoriu cu gravamine și cu rugarea unui congres pentru discutarea și formularea acelora a fost — între împrejurările amenințátore — fôrte bine primită și prin bilet de mână, cu datul din 27 Iunium, congresul încuviințat, care — s'a întrunit în August al aceluiași an — în Timișóra. Causa, că s'a întrunit aci, ér nu în Carloviț este, căci reședința din Carloviț, cu un an mai nainte a fost pradă focului, deci localitățile necesari lipseau.

Înr'aceea metropolitul Putnic reposând în Viena, congresului i-a fost dat, să alégă la urmă și metropolit în scaunul vacant.

Ca al treispredecelea, în persóna celui mai tînăr episcop, a fost ales Stefan Stratimirovici din Buda. Și cu acéstă ocașiune episcopatul sêrbesc, pe basa privilegiilor și a unui decret al împăratului Iosif II din 1783, a cerut ca, fiind recunoscută dependența „in spiritualibus“ de metropolia din Carloviț și a ortodoxilor din Ardeal și Bucovina, să fie chiemați la congresul electoral și episcopii de acolo, cu câți-va reprezentanți; ceea-ce nu s'a încuviințat deóre-ce privilegiile nu se pot estinde asupra acelora.

Congresul întrunit în August, a fost deschis abia la 1 Sept. și a lucrat până în Decembre, aproape patru luni de zile, ér rezultatul i-a fost: Un memorand colosal, cu gravamine și postulate.

Memoriul, cătră împăratul, votat de acel congres, cuprinde, în trei secțiuni, sub titlu de „postulate și gravamine“, întâiu: Cereri de natură bisericăscă și politică-națională, precum d. e. Banatul să fie dat Sêrbilor ca teritoriu séu provință a lor, independente de Ungaria; ca asupra mănăstirilor să li-se dea „litere donaționale“, deóre-ce mai preste tot nu posed documente despre întemeierea acelora; ca celor de legea grecăscă-neunită să li se facă loc prin oficiile publice și printre oficerii din armată, precum și în magistratele urbane; ca să nu se mai încurageze proselitismul uniților prin favoruri de sus etc.; a doua: mai vêrtos relativă la instrucțiunea inferióră și superióră și fondurile recerute, unde e de marcat că și episcopiile și mănăstirile fuseră luate în contribuțiune; a treia secțiune: privesce postulatele de natură particulară a eparchiilor, comunităților etc.

Dară mai nainte de a fi discutat și votat și predat comisiunii acest memoriu, pentru subșternere la Tron, s'a întâmplat în congres o luptă înfocată între cele două partide gravitante una la Viena, ér cealaltă la dieta Ungariei, cea dintâiu condusă de generalul locotenent mareșal Papilla, ér cea din urmă prin eruditul și bogatul sêrb Sava Tökölyi. Din cea dintâiu, carea forma marea majoritate, se apostrofau domnii aristocrați maghiari ca „barbari“, „sêlbatici“, numai de curênd eșiți din „întunerecul Asiei“, cu carii trebuie rupt odată pentru totdeauna, — și deci votul acesteia era: să se țină strict de Austria; să se céră întărirea de nou și esecutarea în tóte privințele a drepturilor și imunităților privilegiale, și prin consecință — să se postuleze Banatul ca teritoriu al națiunei ca persónă politică, independentă de Ungaria. Tökölyi de altă parte cu minoritatea pleda fôrte energic pentru stricta alipire și acomodare la legislațiunea ungară.

În acéstă memorabilă luptă și divergință a partidelor, comisiunii congresual, generalul-locotenent-mareșal, Baron Schmidfeld, ținea pe față cu majoritatea, după al cărei vot, deci — prealabil

s'a făcut cerere cătră împăratul Leopold II, care a fost bine primită punându-i-se „credinciosei și scumpei națiuni“ în sigur prospect acordarea tuturor postulatelor sale, într'una dispunându-se crearea unui dicasteriu special al ei la curte, care să o reprezente, să-i apere drepturile, privilegiile și libertățile religioare etc.

Dicasteriul central inediat s'a înființat sub titlul de „Cancelaria illirică-aulică“, însă numai prin biletul de mână din 20 Febr. 1791, după încoronarea lui Leopold de rege al Ungariei, carea avuse loc în 16 Novembre 1790.

Congresul național din Timișoara în două cauze și-a mai adus aminte de Români, odată prin decretarea înființării Consistoriului din Orade, pus sub jurisdicțiunea episcopului din Arad; apoi decretarea unei tipografii naționale, pentru tipărirea de cărți slavon-sârbesci și românesci, care din urmă decretare a rămas literă murtă.

Archiepiscopul și metropolitul Stratimirovici, a guvernat biserica ortodoxă ani 36, punându-și toate silințele pentru slavizarea Românilor. Din a lui epocă datéză cele mai multe nume familiare slavizate la Români, ales la cei din Bănat. Chiar și prin cerculare se demandase, ca tuturor școlarilor români să li se adaugă câte un „vici“ la numele familiar. Cu toate însă n'au putut împedeca, ca un Iorgovici, un Georgevici, un Teodorovici, Manuilovici, Chirilovici, Doctorovici, Diaconovici, Martinovici, Vasici etc. să fie și să rămână Români, unii chiar mari — Români — până la murt, până și martiri, pentru românism și cultura acestuia, căror — știind, ei să profite cu prudență de împrejurări, li-a succes a provoca, a forța chiar deschiderea de școle românesci pentru popor și pentru prepararea de buni învățatori și preoți pe sēma acestui popor.

Metropolitul Stratimirovici a răposat la anul 1836, ér la 1837 adunându-se în Carloviț congres electoral, prin acesta ales a fost:

Al patruspredecelea archiepiscop și metropolit Stefan Stancovici, episcopul de Baci-Neoplanta, despre carele foarte puțin este de șis, nu numai căci a trăit scurt timp, abia ani 4 în fruntea bisericii, ci mai vurtos căci fiind om vanitos, de viitoriu și de opiniunea séu cauza publică nu-i prea păsa. O întâmplare și faptă însă nu se pôte trece cu vederea.

În congresul electoral amintit — pentru prima oră un deputat a pășit ca român, adecă ca reprezentant al Românilor. Metropolitul ales, în bucuria sa pentru alegere a promis solenel, că va face 20 de stipendii, ca ajutoriu la studii pentru studenții săraci ai națiunii sale. Atunci s'a sculat proprietarul din Belinț Doctorovici, deputat al diecesei timișane, macedo-român de origine, și a reflectat pe nou alesul metropolit, că este întocmai metropolitul și părintele sufletesc și al Românilor, pe ai cărori studenți săraci deci nu se cuvine să-i trecă cu vederea! La care Stancovici la moment a răspuns cu mulțămire pentru reflectare, promițând că deopotrivă va împărți stipendiile între Sârbi și Români; a și acordat stipendii la 3—4 Români dintre 20.

După mórtea acestui metropolit, prin congresul național dela 1842 a fost ales:

Al cincispredecelea arhiepiscop și metropolit Iosif Raiacici, episcopul Verșețului și Caransebeșului, pre care adunarea cea mare din Maiu 1848 a Sârbilor, adunare mai mult politică, l'a proclamat de patriarch al lor în șirul celor din Ipek, întrerupt înainte cu 100 de ani prin mórtea lui Arseniu IV. Împăratul Ferdinand V și ca rege apostolic al Ungariei, a încuviințat votul națiunii sârbesci, și de atunci toți următorii în scaunul metropolitan din Carloviț, obțin deodată cu aprobarea prea înaltă și titlul de patriarch al Sârbilor.

Patriarchul-metropolit Raiacici, bărbat de mare vață și plin de merite pentru împărăția și dinastia până la mórtea sa, în Decembre 1861 a sciut paralisa străduințele Românilor pentru despărțirea bisericii și ierarchiei lor de cea sârbescă din Carloviț.

Congresul din August 1864, la care cei 13 deputați și 2 episcopi români n'au participat, nevoind a recunósce pe alegându-l metropolit și de al Românilor, cu maioritatea voturilor, numai sârbesci, a ales pre:

Al șesepredecelea metropolit Samuil Mașirevici, episcopul Timișórii, care alegere a și fost aprobată de cătră Maiestate, dar espres numai pentru Sârbi.

A urmat apoi, după lungile și anevoiósele consultări sinodale comune din Septembrie și Octobree 1864, la cari afară de episcopii români, Andreiu al Ardealului, Procopiu al Aradului și Hacman al Bucovinei, au reprezentat partea română ca bărbați de încredere, chiemați de Maiestatea Sa D. D. Andreiu Mocsonyi și Vicențiu Babeș; prin Bilet de mână al Împăratului-Rege apostolic Francisc Iosif I, cu datul 12/24 Decembre al aceluiași an, a fost încuviințată și proclamată — înființarea, respective restaurarea metropoliei noastre pentru toți Români ortodoxi din Ungaria și Transilvania, care metropoliă, după tractamentele cu partea sêrbescă în Carloviț, în Februarie și Martie 1865 în faptă introdusă prin legislațiunea Ungariei, cu art. de lege IX. din 1868, înarticulată și pe basa „Statutului organic“, votat în primul congres național-bisericesc din tómna aceluiaș an, bine organizată, a mântuit neamul românesc de credința creștină ortodoxă din robia de 175 ani a bisericii sale naționale. ¹⁾

---

¹⁾ Statorirea seriei metropoliților sêrbesci, prezentată aci, se datorește meritului nostru bărbat Vicențiu Babeș, care a publicat în fóia din Arad „Biserica și șcôla“ N-rii 37—42 a. 1898 un studiu interesant în acéstă materiă.